

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: The Future of European Security

Wilde, J. de

Citation

Wilde, J. de. (1996). Boekbespreking van: The Future of European Security. *Acta Politica*, 31: 1996(1), 83-87. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450375>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450375>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

megen: Orion / Gottmer.

Vanschoenbeek, Guy (1995), *Novecento in Gent. De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen*. Antwerpen-Baarn / Gent: Hadewijch / AMSAB.

Velde, Henk te (1992), *Gemeenschapszin en plichtsbef. Liberalisme en Nationalisme in Nederland, 1870-1918*. Den Haag: Sdu.

Velthoven, Harry van (1981), 'Taal en Onderwijspolitiek te Brussel, 1878-1914'. In: *Taal en Sociale Integratie*, Nr. 4, Vrije Universiteit Brussel.

Velthoven, Harry van (1986), 'Historical Aspects. The Process of Language Shift in Brussels: Historical Background and Mechanism'. In: Els Witte en H. Baetens Beardsmore, red., *The Interdisciplinary Study of Urban Bilingualism in Brussels*. Philadelphia: Clevedon.

Vos, Louis (1988), 'Nation Belge et Mouvement Flamand'. In: H. Dumont e.a., red., *Belgitude et crise de l'État belge*. Brussel: Facultés Universitaires Saint-Louis, p. 203-222.

Vos, Luc De (1985), *Het Effectief van de Belgische Krijgsmacht en de Militiewetgeving, 1830-1914*. Brussel: Koninklijk Legermuseum.

Vranckx, Rudi (1993), 'Het Belgisch veiligheidsbeleid, 1830-1914'. In: Luc Reyckler, red., *Een onvoltooid beleid. De Belgische buitenlandse en defensiepolitiek, 1830-2015*. Kapellen: Pelckmans, p. 3-46.

Vries, Jan W. de, Roland Willemyns en Peter Burger (1994), *Het Verhaal van een Taal. Negen eeuwen Nederlands*. Amsterdam: Prometheus.

Wal, Marijke van der (1992), *Geschiedenis van het Nederlands*. Utrecht: Het Spectrum.

Weber, Eugen (1976), *Peasants into Frenchmen. The Modernization of Rural France, 1870-1914*. Stanford: Stanford University Press.

Willemsen, A.W. (1969), *Het Vlaams-Nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*. Utrecht: Ambo.

Wilmars, Dirk (1968), *Psychologie van de Franstalige in Vlaanderen. De Achtergrond van de Taalstrijd*. Antwerpen / Utrecht: Standaard Uitgeverij.

Wils, Lode (1977-1989), *Honderd jaar Vlaamse beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds*, drie delen. Leuven: Davidsfonds.

Wils, Lode (1992), *Van Clovis tot Happart. De lange weg van de naties in de Lage Landen*. Leuven / Apeldoorn: Garant.

Wils, Lode (1994), *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*. Leuven: Davidsfonds.

Witte, Els (1986), 'Centrumvorming in België. De rol van Brussel tijdens de stichtingsfase van de Belgische staat, 1830-1840'. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 101/4, p. 601-629.

Witte, Els (1991), 'Honderd jaar Vlaamse beweging'. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 106/2, p. 236-240.

Witte, Els, en Jan Craeybeckx (1981), *Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie*. Antwerpen: Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij.

Zolberg, Aristide R. (1974), 'The Making of Flemings and Walloons: Belgium: 1830-1914'. *The Journal of Interdisciplinary History* 5/2, p. 179-235.

Zolberg, Aristide R. (1976), 'Les origines du clivage communautaire en Belgique. Esquisse d'une sociologie historique'. *Recherches Sociologiques* 7/2, p. 150-175.

Zolberg, Aristide R. (1978), 'Belgium'. In: Raymond Grew, red., *Crises of Political Development in Europe and the United States*. Princeton: Princeton University Press, p. 99-138.

Boekbesprekingen

C. Bluth, E. Kirchner & J. Sperling (eds.), *The Future of European Security*. Dartmouth, Aldershot 1995.

Hoelang zal de post-Koude Oorlog *hausse* van Europese veiligheidsstudies nog duren? Al vanaf 1989 ziet minstens één nieuwe bundel per maand het licht en de thema's zijn steeds dezelfde: een vraagteken bij de nieuwe rol van NAVO, OVSE en EU; een vraagteken bij de 'uiteindelijke' politiek van de Russische Federatie; een vraagteken bij de Europese betrokkenheid van de Verenigde Staten; kritiek op de Westerse onmacht in voormalig Joegoslavië; doorgaans een beschouwing over de Frans-Duitse betrekkingen; vaak een hoofdstuk over de angst voor migratiegolven en economische instabiliteit; en soms aandacht voor milieuveiligheid. De hier besproken bundel past in deze tijdgeest.

De redacteurs maken ons deelgenoot van de resultaten van een conferentie uit 1992. Daarmee zijn meteen al twee bezwaren genoemd: het is een conferentiebundel (aan elkaar geniete papers) en dan nog gedateerd. De artikelen zijn bijgewerkt tot december 1993; de OVSE heette toen nog CVSE, Partnership for Peace moest nog bedacht worden en in Bosnië-Herzegovina waren amper de nu al weer ontakelde 'veilige gebieden' gecreëerd. Aangezien de meeste bijdragen een puur beschrijvend analyiseniveau hebben, is de verschijningsdatum een probleem. Voor alle bijdragen geldt dat ze beter tot hun recht waren gekomen indien ze twee jaar geleden los van elkaar in vaktijdschriften gepubliceerd waren. Nu hebben ze weliswaar documentaire waarde voor de analyse van de periode 1989-1993, maar de pretentie de *toekomst* van de veiligheid in Europa te bespiegelen, is te hoog gegrepen.

Wat het boek in positieve zin onderscheidt van vergelijkbare bundels is vooral de themakeus van de Inleiding en Deel I. Daarin staat nu eens niet de as Bonn-Parijs centraal, maar de as Londen-Bonn. Duitsland-Frankrijk is natuurlijk cruciaal voor het lot van de EU, want die relatie betreft het politiek-economische machtscentrum van contemporain Europa. Groot-Brittannië krijgt in die context doorgaans een ondergeschoven rol toebedeeld als dwarsligger in het integratieproces. Bluth, Kirchner en Sperling geven een positiever beeld. Londen-Bonn is vooral in NAVO-verband

dominant: Londen staat garant voor het Atlantische perspectief en is beter dan Frankrijk en Duitsland in staat de Verenigde Staten in politiek-militair opzicht aan Europa te verplichten, terwijl Duitsland garant staat voor de economische machtsbasis van de alliantie, die nodig is voor de door Amerika gewenste lastenverdeling. (De Verenigde Staten en Canada behoren natuurlijk ook via de OVSE tot Europa, maar het wel en wee van die band hangt uiteindelijk meer af van de relaties tussen Duitsland en Rusland en die tussen de Verenigde Staten en Rusland. Bovendien achten maar weinigen versterking van dit pan-Europese perspectief realistisch.) Vooral in de Inleiding worden de dilemma's van Duitsland en Groot-Brittannië op het gebied van de militaire veiligheid treffend geïnventariseerd en vergeleken. Dit is zonder meer het sterkste hoofdstuk uit het boek en een belangrijke aanvulling op wat andere bundels te bieden hebben.

In deze kracht schuilt echter ook zwakte. De beperking tot de Duits-Britse oriëntatie wordt onvoldoende gemotiveerd. Een argeloze lezer, die, op de titel afgaand, met dit boek een goed inzicht in de Europa's veiligheidsvragen denkt te krijgen, komt bedrogen uit. Typerend voor de vertekening is het ontbreken van de naam Mitterrand in de matige index, en het foutief spellen ervan in de tekst. Zeker in deel I, waar Peter Schmidt en Michael Clarke de militair-politieke situatie van Duitsland en Groot-Brittannië beschrijven, had een bijdrage over Frankrijk niet misstaan. Gelet op de kwaliteit van de Inleiding was het de redacteurs stellig gelukt hier meer dan een obligate toevoeging van te maken.

Peter Schmidt bespreekt de plussen en minnen van de nieuwe Duitse situatie. Het hoofdprobleem is wel bekend: Duitsland stuit op grondwettelijke en andere juridische problemen zodra het zijn economische macht militair zou willen vertalen. Het gaat daarbij om meer dan een erfenis van de Tweede Wereldoorlog. In recente verdragen, te weten het 2+4-verdrag, het CFE-verdrag en het Duits-Russische verdrag van 1990, zijn opnieuw beperkende verplichtingen aangegaan. Hoewel sommigen, waaronder een groot deel van de Duitse publieke opinie, deze beperkingen zullen toejuichen, verwoordt Schmidt de angst dat Duitsland uiteindelijk militair niet zal doen wat het aan zijn economische stand verplicht is: ijveren voor een plaats in de Veiligheidsraad en een actievere deelname aan militair optreden in NAVO-verband. Indien dit uitblijft, aldus Schmidt, zal Europa te zwaar op Frankrijk moeten leunen.

Duitslands militaire veiligheidspolitiek begint vanuit een niemandsland. Als verliezer van de Tweede Wereldoorlog en als 'Atlantische periferie' tijdens de Koude Oorlog viel er vier decennia lang niet veel te overwegen: er was weinig speelruimte en geen alternatief. Het gebrek aan opties is na 1990 omgeslagen in een overdaad: in NAVO-verband kan door uitbreiding van het lidmaatschap de 'Atlantische periferie' richting Belarus geschoven worden, in OVSE-verband kan getracht worden meer inhoud te geven aan het ideaal van een veiligheidsgemeenschap van Vancouver (via Berlijn) tot Vladivostok, in EU-verband kan getracht worden de huidige D-Markzone bij de binnenmarkt te betrekken en dit vervolgens in politieke macht te vertalen. Ongeacht de uiteindelijke koers bestaat daarom de verwachting dat Duitsland hoe dan ook geprononceerder naar voren zal komen.

Voor Groot-Brittannië, zo wordt in verscheidene bijdragen duidelijk, ligt dit veel

moeilijker. Dit land heeft een grootmachtrol hoog te houden, maar de vraag is hoe. Gezien de steeds beperktere financiële armslag is het gevaar van *overstretch* niet denkbeeldig. Clarke beschrijft hoe Groot-Brittannië daarom getracht heeft het voortouw te nemen bij de hervorming van de NAVO. Het Nieuwe Strategische Concept leidde tot de vorming van de Atlantic Rapid Reaction Corps (ARRC), die onder Brits gezag is komen te staan. Een diplomatiek succes en belangrijke compensatie voor de ingrijpende bezuinigingen op het defensiebudget (zo'n 25 procent over de periode 1990-2000). Gevolg is wel dat de Britse internationale positie goeddeels aan het lot van de NAVO is opgehangen. Het Verenigd Koninkrijk kan, aldus Clarke, op geen enkel ander paard wedden. Groot-Brittannië zal bijvoorbeeld nooit in de EU kunnen domineren. Daar is het land economisch te zwak voor. De Britse machtspositie is daarom sterk afhankelijk van NATO's eigenlijke 'Nieuwe Strategische Concept': 'out of area or out of business', oftewel effectief optreden buiten de verdragsgrenzen of buitenspel gezet worden.

Deel III bespreekt enkele 'veiligheidsorganisaties' van Europa. Allereerst de CVSE. Ingo Peters geeft een gedetailleerde analyse van de conflictbeheersingsfuncties die deze organisatie ter beschikking staan; een goede inleiding, met bovendien een accurate uitleg van het begrip collectieve veiligheid. Wat stoort in zijn benadering is het ontbreken van bespiegelingen over *de gebruikers* van de kundig uitgedachte mechanismen. Peters verwacht dat door verdere perfectionering de CVSE een krachtige organisatie kan worden onder hoofdstuk 8, inzake regionale organisaties, van het VN-Handvest. IJdele hoop. Het draait natuurlijk allemaal om de vraag hoeveel macht het oude Westen bereid en in staat is te delen met het nieuwe Rusland. Zolang de NAVO-lidstaten een Russische dreiging in het achterhoofd hebben – en dat hebben ze – zal men de OVSE niet toestaan haar in belang te overvleugelen. Zolang het GOS in vergelijk met de EU economisch in het niet verdwijnt, zal de OVSE ook als economisch overlegorgaan onbelangrijk blijven. Nee, de OVSE zal vooral blijven wat het voor het oude Westen altijd geweest is: een beleefde diplomatieke opening om mensenrechtenkwesties in het voormalige Oostblok op de internationale agenda te plaatsen.

De NAVO heeft meer moeite gehad met *business as usual*. Colin McInnes maakt ongewild duidelijk dat de grootste bedreiging in het bestaan van de Alliantie de opheffing van het Warschaupact is geweest. Iedere Kenneth Waltz-adept weet dat vijanden er naar tenderen zich aan elkaars gedrag te spiegelen. Opheffing van de NAVO was dan ook niet onlogisch geweest, zeker gezien alle discussies over het incasseren van een vredesdividend, maar, zegt McInnes, de NAVO was 'the dog that didn't bark'. Ook hier wordt bij het zoeken naar een verklaring meer gekeken naar institutionele aanpassingen, zoals de Noord-Atlantische Samenwerkingsraad (NASR) en de al genoemde ARRC, dan naar de politieke posities. Zeker zo belangrijk was natuurlijk de wens van de voormalige non-Sovjet Warschaupactlanden zo snel mogelijk tot de NAVO toe te treden, om van de Golf-oorlog en de aanvankelijke VN-euforie over vredesmissies nog maar te zwijgen.

McInnes ziet twee trends, waarvan de tweede duidelijk aan belang gewonnen heeft: enerzijds lijkt de NAVO zich te ontwikkelen tot uitvoerend orgaan van VN of

zels OVSE, anderzijds zullen binnen de NAVO steeds vaker *ad hoc* coalities ontstaan voor 'out of area' missies, omdat consensus onmogelijk zal blijken. Zijn uitwerking hiervan is nog geenszins gedateerd. Dat geldt wel voor het meeste van wat Reimund Seidelmann te berde brengt in zijn 'grand design' voor een toekomstige veiligheidsarchitectuur in Europa. Na dit matige betoog volgt een prachtig essay van Sir Hugh Beach over de huidige wapenbeheersingsproblemen in Europa. Het is één van de betere bijdragen, over een goeddeels uit de aandacht verdwenen thema.

Daarna volgt, zoals het hoort in dit soort boeken, een obligaat hoofdstuk over voormalig Joegoslavië. Volgens de auteur, de in het Westen werkende journalist Christopher Cviic, ligt de schuld voor de aaneengeschakelde drama's zonder enige twijfel bij de groep rond Milosović en haar groot-Servische gedachte. In 1988-1989 leidde haar politiek er al toe dat Kosovo en Vojvodina hun in 1974 verworven rechten verloren en in dezelfde jaren begon de ophitsing van Servische groepen in Kroatië en Bosnië, aldus Cviic. Zijn helaas ongedocumenteerde betoog past echter wel heel erg gemakkelijk in het heersende beeld dat de Westerse media al jaren presenteren. Het is nog steeds wachten op auteurs die afwijkende verslaggeving en politieke stellingnames, zoals in met name Rusland, serieus in hun analyses betrekken. Zou het echt alleen maar traditionele 'slavische solidariteit' zijn, eventueel in combinatie met gebrekkige machtspolitiek, die zelfs de democraten in Rusland blind maken voor de zo evidente schuldvraag? Schuilt er bijvoorbeeld wellicht waarheid in de beweringen dat Saoedi-Arabië de propaganda-oorlog van de Bosnische moslims bijna volledig gefinancierd heeft? De geschiedschrijving over de oorlogen in Joegoslavië heeft nog een lange weg te gaan.

Een originelere bijdrage komt van de hand van James Sperling. Hij geeft een boeiende analyse van *burden sharing*, de lastenverdeling binnen de NAVO. Het betreft een oude klacht van de Verenigde Staten, maar Sperling kan hiervoor geen empirisch fundament ontdekken. 'My own suspicion is', aldus Sperling, 'that the "inequality" in alliance defence expenditures reflects an over-investment in security by the United States rather than an under-investment in security by the European member-states of NATO' (p. 177). Bovendien zijn discussies over lastenverdeling eigen aan allianties en in het licht van de ambities in *peacekeeping* zullen zij in de naaste toekomst steeds vaker opvlammen, meent Sperling.

De voorspellingen van Barbara Marshall over migratie zijn weer sterk verankerd in de discussies van 1992. Weet u het nog? Aanvallen op buitenlanders in Solingen, rassenonlusten in Los Angeles, angstvisioenen, gesteund door EG-onderzoek, over zeker 19 miljoen Oost-Europeanen die naar West-Europa (Duitsland) zouden willen migreren enzovoort. Marshall deelt kritiekloos in de angst en haar hoofdstuk is vooral interessant voor diegenen die de ontwikkeling van het denken over migratie in kaart willen brengen.

In het slothoofdstuk komt een 'view from the East' naar voren. Althans dat belooft de titel. Zowel de auteur (Christoph Bluth) als zijn bronnen komen uit het Westen, en inhoudelijk blijkt het om een kritiek op het neorealisme te gaan. Die kritiek spitst zich toe op John Mearsheimer, die met zijn 'Back to the Future'-artikel weliswaar hoog scoort in citatie-indexen, maar de machtspolitieke school in de leer der interna-

tionale betrekkingen bepaald geen dienst heeft bewezen. Bluth is bovendien zelf weer niet de meest overtuigende advocaat van steekhoudende tegenargumenten. Hij toont zich een ouderwets utopist, zeker als hij zijn voorwaarden voor een Europese veiligheidsorde formuleert en deze ook haalbaar acht: erkenning door alle staten van internationale normen conform het VN-Handvest, succesvolle overgang van de post-Communistische staten naar liberale democratieën, en succesvolle wederopbouw van de Midden- en Oosteuropese economieën.

In afwachting daarvan zullen nog veel boeken verschijnen over de onzekere toekomst van de veiligheid in Europa – tijdsdocumenten, die onthullen hoe moeizaam het is de orde te ontdekken in de al vijf jaar stabiele dynamiek op dit continent.

Jaap de Wilde

J.C.P.M. Vis, **Politieke kennis en politieke vorming: Een studie naar de parate kennis van docenten geschiedenis & staatsinrichting en docenten maatschappijleer van politieke zaken.** Groningen, Wolters-Noordhoff 1995.

In Nederland wordt – net als in veel andere landen – aan het onderwijs de taak toegedacht iedereen voor te bereiden 'op een zo volwaardig mogelijk lidmaatschap van de samenleving en op de rol van burger in de staat' (volgens de WRR in 1986). Deze taak wordt onder andere vervuld door in het voortgezet onderwijs bepaalde schoolvakken aan te bieden, waardoor leerlingen de vereiste kennis, vaardigheden en houdingen kunnen verwerven. Vooral de schoolvakken staatsinrichting en maatschappijleer besteden – sinds de invoering van de Mammoetwet in 1968 – op systematische wijze aandacht aan staatsburgerschap. Als onderdeel van de vorming tot staatsburger hebben beide vakken relatief veel aandacht voor de Nederlandse politieke besluitvorming en claimen zij de politieke vorming van scholieren.

Een vraag die in dit verband bijzonder interessant en relevant is, is in welke mate het onderwijs er in slaagt leerlingen de gewenste politieke kennis, vaardigheden en houdingen bij te brengen. Uiteraard is deze overdracht van verschillende factoren afhankelijk, waarbij de inhoud van het formele curriculum en de bekwaamheid van de docent het meest voor de hand liggen. Het onderzoek naar de overdracht van politieke kennis, vaardigheden en houdingen kent een lange traditie. Empirisch onderzoek naar politieke socialisatie heeft echter voornamelijk plaatsgevonden in de Verenigde Staten, waarbij de studie van Jennings en Niemi als één van de belangrijkste kan worden gezien. In Nederland is tot nu toe slechts in beperkte mate onderzoek verricht naar politieke socialisatie in het algemeen en naar de rol die het onderwijs in dit proces speelt in het bijzonder.

Het proefschrift van Jan Vis – dat zich richt op de vraag of eerstegraads docenten geschiedenis en staatsinrichting en docenten maatschappijleer vakinhoudelijk voldoende zijn toegerust voor het overdragen van kennis over politieke en staatsburgerlijke zaken – is dan ook één van de weinige empirische studies in Nederland op dit